

بررسی تفاوت‌های جنسیتی زنان و مردان

در دو دیدگاه قرآن مجید و فمینیسم

مریم شاهواروتی: *دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم تربیتی «گرایش آموزش بزرگسالان» دانشگاه شهید بهشتی تهران
جمیله علم الهدی: استادیار، دانشگاه شهید بهشتی تهران
ملیحه آشتیانی: دانشیار، دانشگاه شهید بهشتی تهران

فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان رشته ای قرآنی
سال اول، شماره اول، زمستان ۱۳۸۷، صص
تاریخ پذیرش مقاله: ۸۷/۸/۲۰

چکیده:

در این تحقیق تلاش گردیده نسبت به بررسی تفاوت‌های جنسیتی از دو دیدگاه قرآن مجید و فمینیسم اقدام شود. در بیان دیدگاه قرآن مجید از تفسیر نمونه نوشته آیت الله مکارم شیرازی استفاده گردیده است. هدف از این تحقیق، ابتدا شفاف نمودن دیدگاه‌های مذکور در خصوص تفاوت‌های جنسیتی و سپس ارائه پیشنهادهایی جهت طراحی ساختاری منطقی و کارآمد برای جامعه امروز است. این تحقیق امیدوار است ضمن اصلاح و بهبود باورهای نسبت به موضوع جنسیت و تفاوت‌های جنسیتی، موجبات رشد و تعالی جامعه به ویژه زنان را فراهم آورد. روش این تحقیق، کیفی و با استفاده از متون مکتوب و منابع کتابخانه‌ای است.
کلید واژه‌ها: قرآن مجید، فمینیسم و جنسیت

* نویسنده پاسخگو: تهران، خیابان قلعه مرغی، خیابان ابوذر، خیابان شهید پیغمبری، دبیرستان سپیده کاشانی، تلفن: ۰۲۱۶۶۲۲۶۹۲

مقدمه

در دنیای پیچیده کنونی، مشکلات انسانی متعدد و متنوعی، پیش روی انسانها، خانواده‌ها و جوامع وجود دارد که به نظر می‌رسد بخشی از آنها به دلیل باور نداشتن یا کم بها دادن به تفاوت‌هایی است که خالق هستی از روی حکمت بین زن و مرد قرار داده است. این تفاوتها در ابعاد جسمی، روانشناختی، جامعه شناختی، وظایف، کارکردها و نقشها وجود دارند. زن و مرد به تنهایی ناقصند و همه نیازهای خود و جامعه را به تنهایی نمی‌توانند پاسخگو باشند و خداوند با ایجاد تفاوت‌هایی بین آنها، ایشان را مکمل هم آفریده است تا نیازهای خود و جامعه را در تعامل با هم برآورده ساخته، در کنار هم خود و جامعه را به تعالی برسانند. زن و مرد مشترکات فراوانی دارند که مربوط به بعد و ارزش انسانی آنها می‌شود؛ اما در کنار همانندیها، تفاوت‌هایی در خلقت جسمانی، روحی، عاطفی و به دنبال آن تفاوت‌هایی در استعدادها، نیازها، خواسته‌ها، اهداف، وظایف و نقشهای محول شده به آنها وجود دارد. کمال هر مخلوقی در شکوفا شدن و پرورش استعدادهای نهفته در همان است؛ لذا کمال یک مرد و یک زن لزوماً در یک موقعیت مشابه و یکسان بدست نمی‌آید، بلکه بعضی از موقعیتها در مورد دو جنس باید به‌طور جداگانه و گاه متفاوت اما هماهنگ با هم طراحی شود و در طرح آرمانهای مربوط به هر یک باید همه ابعاد و آثار وجودی آنها در بعد فردی و اجتماعی در نظر گرفته شود. و نوعی نگرش سیستمی در این مورد لازم است تا خطا، اشتباه و آسیب به حداقل و بازده و بهره‌وری فردی و اجتماعی به حداکثر ممکن برسد. مطالعه درباره تجارب شخصی، اجتماعی، خانوادگی خود و بسیاری از زنان و خانواده‌ها مبنی بر عدم توجه به تفاوتها در ویژگیهای زن و مرد و نقشهایشان، کم ارزش دانستن وظایف و نقشهای زنان در خانواده و جامعه و بروز مشکلات فراوان به دنبال آن از جمله: فساد و بی بند و باری، مشکلات اقتصادی، اعتیاد، ترافیک، آلودگی محیط زیست، فقر معنوی، عاطفی، فقر تربیتی در کودکان،

نوجوانان و جوانان، بیماریهای روحی، جسمی، اجتماعی و... اینجانب را بر آن داشت تا مطالعه مفصلی درباره این موضوع آغاز نمایم و مطالبی را در این رابطه تهیه نموده، به جامعه تقدیم نمایم.

مسلماً برای اینکه این نگرش سیستمی در تک تک افراد جامعه و نیز سیاستگذاران و برنامه ریزان اجتماعی ایجاد گردیده یا تقویت گردد، به آموزشهای کافی و مستمر از طرق مختلف و در سطوح مختلف نیاز داریم. از همان سال اول مدرسه تا بالاترین سطوح دانشگاهی باید این آموزشها به شیوه‌های مناسب در هر دوره و مقطع سنی طراحی و اجرا گردد و تا حد امکان مطابق با محتوای آن، عمل شود. از طرف دیگر به‌طور همزمان انواع آموزش بزرگسالان را می‌توان در این زمینه برای عموم مردم برگزار نمود. رسانه‌های جمعی شامل روزنامه‌ها، رادیو و بخصوص تلویزیون، نقش مهمی در این زمینه می‌توانند ایفا کنند.

بیان مسأله

امروزه شاهد بروز مشکلات زیادی هستیم که برخی از آنها به نوعی از تفکر کاملاً یکسان دانستن زن و مرد، نشأت می‌گیرد؛ مانند: اشتغال زنان، درجات بالاتر تحصیلی دختران نسبت به پسران، بیکاری جوانان بخصوص پسران و مردان، بالا رفتن سن ازدواج، سپردن کودکان کوچک حتی شیرخوار به مهد کودک برای ساعات طولانی، محروم کردن کودکان از آغوش گرم مادران در سالهای اوج نیاز کودک به مادر، کمبود شرایط تحصیل یا اشتغال مناسب با ویژگیها و شرایط خاص زنان، اختلاط زنان با مردان به دلیل حضور اجتماعی بیش از حد یا غیر محافظت شده زنان در جامعه و بالا رفتن درجه آسیب‌پذیری جامعه، مشکلات فساد اخلاقی، بزهکاری، فرار از خانه، اعتیاد، طلاق، شیوع روابط با جنس مخالف، سردی روابط عاطفی در خانواده‌ها، کاهش صله‌رحم، کاهش درجه رضایت از زندگی، سپردن والدین به آسایشگاهها در دوران پیری و... از جمله مشکلاتی است که با باورها نسبت به مسأله زن، ولو غیر مستقیم ارتباط پیدا می‌کند و در همه آنها رد پای از نقص و اشتباه در نگرش و

هدف کلی تحقیق، بررسی بعضی باورها درباره تفاوت‌های جنسیتی و کارکردها و مسئولیت‌های ناشی از آن، نقد و بررسی آنها و ارائه چشم‌اندازی مبتنی بر مبانی فرهنگ دینی و دیدگاه‌های صاحب نظران در این موضوع می‌باشد.

فرضیات (سؤالات) تحقیق

همان‌گونه که در اهداف تحقیق بیان گردید، این تحقیق در پی بررسی مفهوم جنسیت و باورهای مربوط به آن و تأثیر آن در نقش‌های مربوط به زنان و مردان و قوانین مربوط به آنها و یافتن تلقی و باوری جامع و نزدیک به حقیقت و رفع برخی شبهات، جهت آموزش بزرگسالان می‌باشد؛ لذا فرضیات و سؤالات تحقیق را به شرح زیر ارائه می‌نماییم:

فرض کلی تحقیق:

باورهای موجود در خصوص تفاوت‌های جنسیتی دارای اشکالاتی بوده، بعضاً به این تفاوت‌ها و آنچه در نظام خلقت طراحی شده به دیده‌ی عیب و نقص، انتقاد و نارضایتی نگاه می‌شود؛ حال آنکه در صورت شناخت و درک درست این تفاوت‌ها، با یکی از شاهکارهای شگفت خلقت آشنا شده و حقایق بسیار زیبا و در عین حال حیاتی و مهمی را در زمینه وجود تفاوت‌های جنسیتی، کشف می‌نماییم و در صدد استفاده صحیح و بهینه از آنها بر خواهیم آمد و نهایتاً زندگی انسانها رنگ و بوی بهتری به خود خواهد گرفت و بسیاری از مشکلات فردی و اجتماعی، برطرف خواهد شد.

سؤالات اختصاصی تحقیق عبارتند از:

۱. آیا بین زن و مرد از نظر ویژگی‌ها و نقش‌های جسمانی، روانی و اجتماعی تفاوت وجود دارد؟

۲. بی توجهی به تفاوت‌های جنسیتی چه پیامدهایی به همراه دارد؟

۳. آیا فضاهای سازمانی، نوع اشتغال و آموزش‌های رسمی و غیر رسمی با تفاوت‌های جنسیتی متناسب است؟

۴. چه نوع تغییرات اصلاحی در جهت بهبود فعالیت‌های مربوط به نقش‌های جنسیتی، باید صورت گیرد؟

عملکرد نسبت به مسأله زن، می‌توان یافت. آنجا که در اثر تفکرات و تلقینات غلط جامعه، مرد برتر از زن دانسته شود و گوهر بی‌نظیر زن ناشناخته بماند، برای زن بودن ارزش کافی قائل نشوند و همت و هنر زنان در هر چه شبیه‌تر شدن به مردان، خلاصه گردد، خلأ و شکاف بزرگی درسیستم وجودی افراد، خانواده و جامعه ایجاد می‌گردد که با هیچ جایگزینی نمی‌توان آن را جبران کرد.

زنان، مریبان هر خانواده و جامعه‌ای هستند. آنان علاوه بر ویژگیها و نقش‌های مشترک با مردان، ویژگیها و در نتیجه نقش‌های تخصصی مربوط به جنسیت خود را دارند که توانایی ایفای این نقش‌ها برای جنس مرد، به این اندازه و کیفیت وجود ندارد؛ لذا همه اقشار بخصوص خود زنان باید از دانش کافی درمورد زن و نقش‌های مهم او از جمله: دختری، خواهری، همسری، مادری و زنی در میان مردم و جامعه، بهره مند باشند. پیش زمینه لازم برای این کار آن است که ویژگیها، وظایف و نقش‌های زنان را به طور کامل با مردان یکسان ندانسته و مقایسه نکنند. این نگرش باید به‌طور همزمان و هماهنگ، هم در مردان و هم در زنان یعنی در کل افراد جامعه ایجاد شود، اگرچه خودشناسی و خودباوری در زنان که مریبان و فرهنگسازان جامعه هستند، درجه اهمیت بالاتری دارد.

لذا به نظر می‌رسد، لازم است به‌طور دقیق، مسأله وجود تفاوت‌ها بین زن و مرد در ابعاد مختلف جسمانی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی بررسی شود و ویژگیهای زنان و متناسب با آن، نقش‌های خاص زنان معرفی گردد و ساز و کارهای مناسب برای آموزش و عمل به این دانشها در جامعه، از طریق آموزش‌های رسمی و غیر رسمی، صدا و سیما، مطبوعات، اجرا گردیده و قوانین کشور متناسب با حقایق موجود در این زمینه اصلاح گردد.

اهداف تحقیق

هدف این تحقیق توسعه حوزه نظری شاخه آموزش بزرگسالان در رشته علوم تربیتی بوده و تلاش می‌نماید با تأکید بر مفهوم جنسیت، کارکردهای متفاوت زن و مرد را بیان نماید.

تعاریف مفهومی در تحقیق

۱. تفاوت‌های جنسیتی :

تفاوت هایی که در ویژگی های جسمی، روانی و نقش ها و کارکرد های اجتماعی افراد تعریف یا پذیرفته شده است و ناشی از تفاوت در جنسیت مردان و زنان است.

۲. نقش‌های جنسیتی:

نقش های اجتماعی محول شده به یک جنس خاص که ناشی از تفاوت در جنسیت است؛ مثلاً نقش پدری یا مادری، زنی یا شوهری، خواهری یا برادری، دختری یا پسری، عروس یا داماد و...

۳. فضای سازمانی :

مجموعه نقطه نظرهایی است (بویژه در مورد اینکه چگونه باید با کارکنان رفتار کرد) که به‌طور مشترک در میان بیشتر مدیران عالی یک سازمان وجود دارد.

۴. نقش اجتماعی:

وظایف و مسئولیتهای محول شده به فرد که بستگی به جایگاه قرارگرفتن او در سیستم اجتماع دارد.

استفاده کنندگان از نتایج تحقیق

زنان و مردان جامعه بخصوص زنان، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان فرهنگی، آموزشی و اجتماعی، قانونگذاران، مجریان آموزش افراد و جامعه در سطوح مختلف، مبلغان، جامعه‌شناسان، مشاوران.

این تحقیق تنها به بررسی مقدماتی و کلی موضوع تفاوت‌های جنسیتی پرداخته است؛ اما به نظر می‌رسد آموزش و فرهنگ‌سازی در این زمینه نقطه آغازین یک حرکت و جهت‌گیری نوین در عرصه علوم تربیتی و روان‌شناسی بزرگسالان با توجه به باورهای دینی و مذهبی باشد که طی آن با استفاده از دست آوردهای علمی روز دنیا و با تکیه به ارزشها و محتوای غنی دینی نسبت به بازتعریف مفاهیم پایه در جایگاه زن و مرد و کارکردهای جنسیتی آنها را معرفی نماید. این چشم‌انداز وجود دارد که نتایج این تحقیق و تحقیقات مشابه در سالیان آتی به شکل یک رویکرد جامع و در برگیرنده تمامی نیازهای شناختی و هویتی زنان و مردان در زمینه

کارکردهای (مانند شغل، خانواده و تحصیل...) را تعریف و تبیین نموده و در بر بگیرد.

به طور کلی این تحقیق می‌تواند برای استادان محترم، مدرسان، سازمانها و دستگاههای فرهنگی و تربیتی، آموزش و پرورش، دانشگاهها و رسانه هایی مانند صدا و سیما و نشریات آموزشی و سایر فعالان در حوزه تربیتی و اجتماعی، مفید واقع شود. این تحقیق می‌تواند به صورت ویژه‌ای مورد استفاده مراکز تخصصی که در زمینه‌های بین رشته‌ای خصوصاً بین حوزه‌های علمیه و دانشگاهها فعالیت دارند مانند دفتر پژوهش و همکاری حوزه و دانشگاه، نهاد نمایندگی و سایر مراکز تحقیقاتی حوزه‌های علمیه و دانشگاهها قرارگیرد. همچنین برای عموم دانشجویان و علاقه‌مندان به فراگیری مفاهیمی در خصوص هویت و جنسیت، مفید و قابل استفاده است.

جنبه‌های نوآوری و کاربرد های تحقیق

امروزه تلاش اکثر افراد یا گروههای اجتماعی، در جهت یکسان انگاری زن و مرد برای دفاع از حقوق پایمال شده زنان می‌باشد و آثار متعدد و فراگیر مثبت و منفی این طرز تفکر به ویژه در زنان و در نتیجه خانواده و جامعه به‌طور روزافزونی مشهود است.

آثار مثبت در حال حاضر معمولاً به دلیل در نظر گرفتن شباهتها و مشترکات موجود بین زن و مرد است که در گذشته معمولاً نادیده گرفته می‌شد و امروزه سعی بر ملاحظه آنها می‌شود مانند حق تحصیل، آموزش، شغل، حقوق اقتصادی در خانواده مثل مهریه، نفقه و حق شیردهی، حقوق اجتماعی مانند حق رای، حق تفریح، آزادی و...

اما آثار منفی در حال حاضر معمولاً به دلیل نادیده گرفتن تفاوت‌های موجود بین زن و مرد می‌باشد؛ مانند: اصرار مادران باردار یا شیرده و یا دارای فرزندان کوچک به جدا شدن از فرزند برای پرداختن به تحصیل یا شغل (با وجود تأثیر منفی بر مادر، فرزندان و خانواده)، عدم رعایت حجاب و عفاف و بروز بی بند و باریها، گرایش بیش از حد زنان به حضور در اجتماع و غفلت از جایگاههای

بخش اول دیدگاه قرآن کریم

مبارزه با تبعیض جنسیتی در قرآن

قرآن کریم نخست سخن را از تفاوت و اختلاف بین زن و مرد آغاز نمی‌کند، بلکه نگاه اولیه قرآن ابتدا نظر بر وجه اشتراک و همسانی زن و مرد است و آن هم نه مربوط به کارکرد ها و نقش ها بلکه در ساحتی اصیل‌تر و بنیادی‌تر موضوع را مطرح می‌کند. قرآن به وجه اشتراک اساسی و بسیار مهمی اشاره نموده، انسان بودن انسان را ملاک قرار می‌دهد و در این موضوع حکم به یکسانی زن و مرد در خلقت و ارزش های اساسی و انسانی می‌نماید و با تأکید بر خلقت انسانها از نفس واحد، در ابتداء سوره نساء چنین می‌فرماید: «ای مردم از پروردگارتان بپرهیزید که همه شما را از یک انسان آفرید، و همسر او را (نیز) از جنس او آفرید، و از آن دو، مردان و زنان فراوانی (در روی زمین) منتشر ساخت. و از خدایی بپرهیزید که (همگی به عظمت او معترفید و) هنگامی که چیزی از یکدیگر می‌خواهید نام او را می‌برید،(و نیز) از خویشاوندان خود (یعنی قطع ارتباط با آنها) پرهیز کنید، زیرا خداوند مراقب شما است»^۱. همچنین در آیه ۷۲ سوره نحل می‌فرماید: «خداوند همسران شما را از جنس شما قرار داد»^۲. روشن است این‌که در این آیات می‌خوانیم همسران شما را از شما قرار داد، معنی آن این است که از جنس شما قرار داد نه از اعضای بدن شما. همچنین در آیه دیگری می‌فرماید: «او کسی است که شما را از یک نفس آفرید»^۳.

یعنی شما با وجود تفاوت در جنسیت و با این همه چهره‌های گوناگون، ذوقها و افکار متفاوت و تنوع وسیع در تمام جنبه‌های وجودی، همه از یک فرد آفریده شده‌اید و این نهایت عظمت آفریدگار را می‌رساند که چگونه از یک مبدأ این همه انسانهای متفاوت آفریده است. قرآن تفاوت در جنسیت را از نشانه های خدا می‌داند

خاص زنان در خانواده و بخصوص پرورش فرزندان، احساس بی‌نیازی دختران شاغل نسبت به ازدواج و تشکیل خانواده به دلیل توانمندی اقتصادی، کم‌رنگ شدن معنویت و عاطفه در خانواده و جامعه به دلیل عدم تقویت آن توسط زنان که باید کانون عاطفه و معنویت باشند، گرایش مردان به اعتیاد، چند همسری و حتی روابط نامشروع در اثر عدم برآورده شدن نیازهای جسمی، روحی، عاطفی و... در خانواده، کاهش احساس نیاز جوانان به ازدواج و بالا رفتن سن ازدواج و بروز مشکلات مختلف ناشی از آن، شیوع بیماریهای مختلف جسمی، روحی، اخلاقی، افسردگی، اضطراب، نارضایتی و... به دلیل عدم به انجام رسیدن رسالت زنان بدرستی، کاهش صله رحم و عدم توجه کافی به نیازهای ارتباطی و روحی به دلیل عدم فراق کافی برای خانواده و زنان و...

از طرفی مردان جامعه نیز خود در بروز چنین مشکلاتی سهم داشته و دارند؛ به دلیل عدم آگاهی کافی از تفاوت‌های زن و مرد و نقش‌های محول به آنها، مقایسه نا به جای این دو با هم، تجاوز یا نادیده گرفتن حقوق فردی و اجتماعی زنان و برانگیختن حس برتری‌طلبی و رقابت در آنان به وسیله مجهز شدن به سلاح‌های مردانه مثل مدارک تحصیلی، مشاغل بالا، استقلال مالی و فعالیت‌های زیاد اجتماعی، کسب پایگاه‌های اجتماعی بالا و مسئولیت‌های سنگین، عدم ایفای نقش‌های مردانه بدرستی و بحد کفایت توسط مردان، فخرفروشی در اموری که زنان بعضاً به دلیل ویژگیها و نقش‌های خاص خود کمتر می‌توانند وارد آنها شوند یا با مردان رقابت کنند، مثل تحصیل، درآمد، پایگاه‌های اجتماعی و...

به طور کلی جوامع در این زمینه دچار افراط یا تفریط بوده‌اند و تمام آثار منفی، مربوط به این دو نوع انحراف میباشد که با وجود اصلاح بینش و آگاهی دادن صحیح و کافی می‌توان این دو انحراف را کاهش داده و افراد و جامعه را به راه اعتدال هدایت نمود تا هم افراد به سعادت و کمال حقیقی خود دست پیدا کنند و هم سیستم جامعه راه ترقی ببیماید.

از نظر قرآن تفاوت در جنسیت و اختلاف در خلقت زن و مرد نه تنها یک مشکل و ناهنجاری تلقی نمی‌شود و نشانه تبعض و ارجحیت یکی (مرد یا زن) بر دیگری نیست بلکه تفاوت جنسیتی را یکی از نشانه‌های خدا می‌داند، می‌فرماید: «و از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خود شما برای شما آفرید تا در کنار آنها آرامش یابید و در میانتان مودت و رحمت قرار داد. در این نشانه‌های است برای گروهی که تفکر می‌کنند»^۴.

قرآن در این آیه هدف ازدواج را سکونت و آرامش قرار داده است و با تعبیر پر معنی «لتسکنوا» مسائل بسیاری را بیان کرده و نظیر این تعبیر در آیه ۱۸۹ سوره اعراف^۵ نیز آمده است. به‌راستی وجود همسران با این ویژگیها برای انسانها که مایه آرامش زندگی آنها است یکی از مواهب بزرگ الهی محسوب می‌شود. این آرامش از اینجا ناشی می‌شود که این دو جنس مکمل یکدیگر و مایه شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند؛ به طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است، و طبیعی است که میان یک موجود مکمل وجود او چنین جاذبه نیرومندی وجود داشته باشد.

به هر حال مرحله زوجیت مرحله تداوم نسل انسان و تکثیر مثل او است، سپس موضوع بارداری مادران و وضع حمل آنها را پیش کشیده، می‌گوید: «هیچ جنس ماده‌ای باردار نمی‌شود و وضع حمل نمی‌کند مگر به علم پروردگار (وما تحمل من انثی ولا تضع الا بعلمه)».

مسئله تقسیم نوع انسان به دو جنس مذکر و مؤنث با تفاوت‌های فراوان در جسم و جان و مسائل فیزیولوژیکی که از همان آغاز انعقاد نطفه، راه خود را از یکدیگر جدا کرده و هر کدام به سوی رسالتی که بر عهده آنان گذارده شده پیش می‌روند و تکامل می‌یابند. بعد مسئله رسالت در مادر قبول و تحمل این بار و حفظ و تغذیه و پرورش آن پیش می‌آید که قرن‌ها است افکار دانشمندان بزرگ را به خود جلب کرده، معترفند که از عجیب‌ترین مسائل عالم هستی است.

ایمان و عمل صالح و پاداش و جزا

از دیدگاه قرآن جنسیت تأثیری در رشد و تکامل وجود و شخصیت آدمی ندارد و همه افراد به اندازه تلاش

و عمل صالح و مومنانه خود رشد و تعالی می‌یابند و پاسخ و اجابت الهی برای مردان و زنان یکسان است. این آیه از سوره آل عمران یکی از آیات قرآن در این خصوص است که می‌فرماید: «خداوند درخواست آنها را پذیرفت (و فرمود) من عمل هیچ عمل کننده‌ای از شما را، خواه زن باشد یا مرد، ضایع نخواهم کرد. شما همگی هم نوعید و از جنس یکدیگرید». "من ذکر او انثی بعضکم من بعض" و برای اینکه تصور نشود که این وعده الهی اختصاص به دسته معینی دارد صریحاً می‌فرماید: این عمل‌کننده خواه مرد باشد یا زن تفاوتی نمی‌کند؛ زیرا همه شما در آفرینش به یکدیگر بستگی دارید بعضی از شما از بعض دیگر تولد یافته‌اید؛ زنان از مردان و مردان از زنان.

جمله «بعضکم من بعض» ممکن است اشاره به این باشد که شما همه پیروان یک آیین و طرفدار یک حقیقت هستید و با یکدیگر همکاری دارید؛ بنابراین دلیلی ندارد که خداوند در میان شما تبعیض قائل شود.

ارزش معنوی یکسان مرد و زن

در آیات بسیاری از قرآن مجید، زن و مرد را در پیشگاه خدا و در وصول به مقامات معنوی در شرائط مشابه یکسان می‌شمارد و هرگز اختلاف جنسیت و تفاوت ساختمان جسمانی و به دنبال آن پاره‌ای از تفاوتها در مسئولیتهای اجتماعی را دلیل بر تفاوت میان این دو از نظر به دست آوردن تکامل انسانی نمی‌شمارد؛ بلکه هر دو را از این نظر کاملاً در یک سطح قرار می‌دهد و لذا آنها را با هم ذکر کرده است. قرآن مجید با صراحت می‌گوید:^۶ «هر کس از مرد و زن عمل شایسته انجام دهد و ایمان داشته باشد داخل بهشت خواهد شد و بدون حساب، روزی داده می‌شود». و یا در آیه دیگری فرماید: «هر کس از مرد و زن عمل صالح انجام دهد و مؤمن باشد به او حیات و زندگی پاکیزه‌ای می‌بخشیم و پاداش آنها را به نحو احسن خواهیم داد»^۷. همچنین در حوزه اخلاق نیز قرآن تفاوتی میان زن و مرد قائل نبوده و تنها ملاک تقوا را معتبر می‌داند و می‌فرماید: «ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، ولی گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شماست، خداوند دانا و خبیر است». در این

مباهله تصریح نشده، از آنجا که این کار به عنوان آخرین حربه، بعد از اثر نکردن منطق و استدلال، مورد استفاده قرار گرفته، دلیل بر این است که منظور ظاهر شدن اثر خارجی این نفرین است نه تنها یک نفرین ساده.

مردان مانند زنان نیستند

قرآن در آیات مختلف تفاوت دو جنسیت را به رسمیت شناخته و یکسان انگاری زن و مرد را در کارکرد، وظائف و نقش‌ها رد می‌کند و از جمله در آیه زیر به صراحت این موضوع را بیان فرموده^{۱۲}: «ولی هنگامی که او را به دنیا آورد، (و او را دختر یافت،) گفت: خداوندا! من او را دختر آوردم ولی خدا از آنچه او به دنیا آورده بود، آگاه‌تر بود و پسر، همانند دختر نیست».

زیرا خدمتکاران بیت‌المقدس از میان پسران انتخاب می‌شدند و سابقه نداشت دختری به این عنوان انتخاب گردد؛ چرا که دختر، پس از بلوغ، عادت ماهانه دارد و نمی‌تواند در مسجد بماند، به علاوه نیروی جسمی آنها یکسان نیست، نیز مسائل مربوط به حجاب و بارداری و وضع حمل ادامه این خدمت را برای دختر مشکل می‌سازد؛ لذا همیشه پسران را نذر می‌کردند.

نگاه و حجاب

قرآن خطاب به پیامبر(ص) می‌فرماید^{۱۳}: «ای پیامبر! به همسران و دخترانت و زنان مؤمنان بگو جلیبایها (روسری‌های بلند) خود را بر خویش فرو افکنند، این کار برای اینکه (از کنیزان و آلودگان) شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند بهتر است. در اینکه منظور از جلیباب چیست مفسران و ارباب لغت چند معنی برای آن ذکر کرده‌اند:

۱. ملحفه (چادر) و پارچه بزرگی که از روسری بلندتر است و سر و گردن و سینه‌ها را می‌پوشاند.
۲. مقنعه و خمار (روسری).
۳. پیراهن گشاد.

گرچه این معانی با هم متفاوتند قدر مشترک همه آنها این است که بدن را به وسیله آن بپوشاند (ضمناً باید توجه داشت جلیباب به کسر و فتح جیم هر دو قرائت

آیه مخاطب کل جامعه انسانی است. منظور از آفرینش مردم از یک مرد و زن همان بازگشت نسب انسانها به آدم و حوا است؛ بنابراین چون همه از ریشه واحدی هستند معنی ندارد که جنسیت یا نژاد و نسب و قبیله و ... بر یکدیگر افتخار کنند و می‌فرماید: «گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شما است» (ان‌اکرمکم عندالله اتقیکم) و همچنین در آیه دیگری از همین سوره زنان و مردان را در الزام عملی به اخلاق یکسان دانسته، از گناهان اخلاقی منع می‌کند و می‌فرماید^{۱۴}: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را استهزاکنند، شاید آن‌ها از اینها بهتر باشند، و نه زنانی از زنان دیگر، شاید آنان بهتر از اینان باشند، و یکدیگر را مورد طعن و عیبجویی قرارندهید، و با القاب زشت و ناپسند یاد نکنید».

در اینجا مخاطب مؤمنانند، اعم از مردان و زنان، قرآن به همه هشدار می‌دهد، نه جنسیت و نه هیچ ملاک مادی دیگر سبب نمی‌شود کسی تصور کند در پیشگاه خدا از دیگری برتر است و به همین دلیل تحقیر دیگران و خود را برتر شمردن یکی از بدترین کارها و زشتترین عیوب اخلاقی است که بازتاب آن در تمام زندگی انسانها ممکن است آشکار شود.

مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی

قرآن ضمن توجه به تفاوت‌های جنسیتی و معاف نمودن زنان از برخی تکالیف دشوار مانند جهاد و ... در سایر امور که امکان حضور و فعالیت سیاسی و اجتماعی وجود دارد، حضور زنان را به رسمیت می‌شناسد و به عنوان مثال در موضوع مهمی همچون مباهله می‌فرماید^{۱۵}: «هر گاه بعد از علم و دانشی که (درباره مسیح) به تو رسیده، (باز) کسانی با تو به محاجه و ستیز برخیزند، به آنها بگو: بیایید ما فرزندان خود را دعوت کنیم، شما هم فرزندان خود را، ما زنان خویش را دعوت نماییم، شما هم زنان خود را، ما از نفوس خود دعوت کنیم، شما هم از نفوس خود، آنگاه مباهله کنیم، و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم».

آنچه در این آیه مورد نظر محقق می‌باشد نقش زنان و دارا بودن مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی از دیدگاه اسلام می‌باشد. اگرچه در این آیه به تأثیر و نتیجه

می‌شود)؛ اما بیشتر به نظر می‌رسد که منظور پوششی است که از روسری بزرگتر و از چادر کوچکتر است.

البته در زمینه حجاب مطالب جامعی در قرآن طرح شده که قصد طرح آن را نداریم و به کلیاتی اکتفا می‌کنیم بدون شک در عصر ما که بعضی نام آن را عصر برهنگی و آزادی جنسی گذارده‌اند و افراد غریزه، بی‌بند و باری زنان را جزئی از آزادی او می‌دانند، سخن از حجاب گفتن برای این دسته ناخوشایند و گاه افسانه‌ای است متعلق به زمانهای گذشته! ولی مفاسد بی حساب و مشکلات و گرفتاریهای روزافزونی که از این آزادیهای بی‌قید و شرط به وجود آمده سبب شده که تدریجا گوش شنوایی برای این سخن پیدا شود. مسأله این است که آیا زنان (با نهایت معذرت) باید برای بهره‌کشی از طریق سمع و بصر و لمس (جز آمیزش جنسی) در اختیار همه مردان باشند یا باید این امور مخصوص همسرانشان گردد. بحث در این است که آیا زنان در یک مسبقه بی‌پایان در نشان دادن اندام خود و تحریک شهوات و هوسهای آلوده مردان درگیر باشند یا باید این مسائل از محیط اجتماع برچیده شود و به محیط خانواده و زندگی زناشویی اختصاص یابد؟! اسلام طرفدار برنامه دوم است و حجاب جزئی از این برنامه محسوب می‌شود؛ در حالی که غربیها و غرب‌زده‌های هوسباز طرفدار برنامه اولند! اسلام می‌گوید کامیابیهای جنسی اعم از آمیزش و لذت‌گیریهای سمعی و بصری و لمسی مخصوص به همسران است و غیر از آن گناه و مایه آلودگی و ناپاکی جامعه می‌باشد که جمله ذلک از کی لهم در آیات فوق اشاره به آن است.

قرآن ضمن به رسمیت شناختن تفاوت جنسیتی از یک سو و کشش و علاقه‌گریزی شدید به جنس مخالف از سوی دیگر به بیان قواعد و چارچوبهای زندگی سالم می‌پردازد که در آن تمایل جنسی و غریزی در جهت تحکیم بنای خانواده مصرف شده و از هرزگی و ارتباطات نامشروع جلوگیری شده است و اولین قدم در این مسیر کنترل نگاه و پرهیز از چشم‌چرانی است قرآن می‌فرماید: «به مؤمنان بگو چشمهای خود را (از نگاه به نامحرمان)

فرو گیرند و فروج خود را حفظ کنند، این برای آنها پاکیزه‌تر است، خداوند از آنچه انجام می‌دهید آگاه است. و به زنان با ایمان بگو چشمهای خود را (از نگاه هوس‌آلود) فرو گیرند، و دامان خویش را حفظ کنند، و زینت خود را جز آن مقدار که ظاهر است آشکار ننمایند، و (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود) و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدر شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران همسرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان هم‌کیششان یا بردگانشان (کنیزانشان) یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند، آنها هنگام راه رفتن پای‌های خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان دانسته شود و همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان تا رستگار شوید»^{۱۴}. در حقیقت هدف قرآن عفت و پاکدامنی و پاکسازی جامعه از انحرافات جنسی است. آیات مورد بحث که احکام نگاه کردن و چشم‌چرانی و حجاب را بیان می‌دارد و چشم‌چرانی همانگونه که بر مردان حرام است بر زنان نیز حرام می‌باشد و پوشانیدن عورت از نگاه دیگران، چه از مرد و چه از زن برای زنان نیز همانند مردان واجب است.

قصاص

عادت عرب جاهلی بر این بود که اگر کسی از قبیله آنها کشته می‌شد، تصمیم می‌گرفتند تا آنجا که قدرت دارند از قبیله قاتل بکشند و این فکر تا آنجا پیش رفته بود که حاضر بودند به خاطر کشته شدن یک فرد تمام طائفه قاتل را نابود کنند. آیه فوق نازل شد و حکم عادلانه قصاص را بیان کرد؛ لذا خداوند می‌فرماید^{۱۵}: «ای افرادی که ایمان آورده‌اید! حکم قصاص در مورد کشتگان بر شما نوشته شده است، آزاد در برابر آزاد، و برده در برابر برده، وزن در برابر زن...».

آیا خون مرد رنگین‌تر است؟

می‌شود)؛ اما بیشتر به نظر می‌رسد که منظور پوششی است که از روسری بزرگتر و از چادر کوچکتر است.

البته در زمینه حجاب مطالب جامعی در قرآن طرح شده که قصد طرح آن را نداریم و به کلیاتی اکتفا می‌کنیم بدون شک در عصر ما که بعضی نام آن را عصر برهنگی و آزادی جنسی گذارده‌اند و افراد غریزه، بی‌بند و باری زنان را جزئی از آزادی او می‌دانند، سخن از حجاب گفتن برای این دسته ناخوشایند و گاه افسانه‌ای است متعلق به زمانهای گذشته! ولی مفاسد بی حساب و مشکلات و گرفتاریهای روزافزونی که از این آزادیهای بی‌قید و شرط به وجود آمده سبب شده که تدریجاً گوش شنوایی برای این سخن پیدا شود. مسأله این است که آیا زنان (با نهایت معذرت) باید برای بهره‌کشی از طریق سمع و بصر و لمس (جز آمیزش جنسی) در اختیار همه مردان باشند یا باید این امور مخصوص همسرانشان گردد. بحث در این است که آیا زنان در یک مسبقه بی‌پایان در نشان دادن اندام خود و تحریک شهوات و هوسهای آلوده مردان درگیر باشند یا باید این مسائل از محیط اجتماع برجیده شود و به محیط خانواده و زندگی زناشویی اختصاص یابد؟! اسلام طرفدار برنامه دوم است و حجاب جزئی از این برنامه محسوب می‌شود؛ در حالی که غربیها و غرب‌زده‌های هوسباز طرفدار برنامه اولند! اسلام می‌گوید کامیابیهای جنسی اعم از آمیزش و لذت‌گیریهای سمعی و بصری و لمسی مخصوص به همسران است و غیر از آن گناه و مایه آلودگی و ناپاکی جامعه می‌باشد که جمله ذلک از کی لهم در آیات فوق اشاره به آن است.

قرآن ضمن به رسمیت شناختن تفاوت جنسیتی از یک سو و کشش و علاقه‌گریزی شدید به جنس مخالف از سوی دیگر به بیان قوائد و چارچوبهای زندگی سالم می‌پردازد که در آن تمایل جنسی و غریزی در جهت تحکیم بنای خانواده مصرف شده و از هرزگی و ارتباطات نامشروع جلوگیری شده است و اولین قدم در این مسیر کنترل نگاه و پرهیز از چشم‌چرانی است قرآن می‌فرماید: «به مؤمنان بگو چشمهای خود را (از نگاه به نامحرمان)

فرو گیرند و فروج خود را حفظ کنند، این برای آنها پاکیزه‌تر است، خداوند از آنچه انجام می‌دهید آگاه است. و به زنان با ایمان بگو چشمهای خود را (از نگاه هوس‌آلود) فرو گیرند، و دامان خویش را حفظ کنند، و زینت خود را جز آن مقدار که ظاهر است آشکار ننمایند، و (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود) و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدر شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران همسرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان هم‌کیششان یا بردگانشان (کنیزانشان) یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند، آنها هنگام راه رفتن پای‌های خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان دانسته شود و همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان تا رستگار شوید»^{۱۴}. در حقیقت هدف قرآن عفت و پاکدامنی و پاکسازی جامعه از انحرافات جنسی است. آیات مورد بحث که احکام نگاه کردن و چشم‌چرانی و حجاب را بیان می‌دارد و چشم‌چرانی همانگونه که بر مردان حرام است بر زنان نیز حرام می‌باشد و پوشانیدن عورت از نگاه دیگران، چه از مرد و چه از زن برای زنان نیز همانند مردان واجب است.

قصاص

عادت عرب جاهلی بر این بود که اگر کسی از قبیله آنها کشته می‌شد، تصمیم می‌گرفتند تا آنجا که قدرت دارند از قبیله قاتل بکشند و این فکر تا آنجا پیش رفته بود که حاضر بودند به خاطر کشته شدن یک فرد تمام طائفه قاتل را نابود کنند. آیه فوق نازل شد و حکم عادلانه قصاص را بیان کرد؛ لذا خداوند می‌فرماید^{۱۵}: «ای افرادی که ایمان آورده‌اید! حکم قصاص در مورد کشتگان بر شما نوشته شده است، آزاد در برابر آزاد، و برده در برابر برده، وزن در برابر زن...».

آیا خون مرد رنگین‌تر است؟

کردن زن و مرد به لباس یکدیگر است همانگونه که می‌فرماید: «آنها لباس شما هستند و شما لباس آنها»^{۱۶}. (هردوزینت یکدیگر هستید و باعث حفظ یکدیگر).

لباس از یکسو انسان را از سرما و گرما و خطر برخوردار اشیاء به بدن حفظ می‌کند و از سوی دیگر عیوب او را می‌پوشاند و از سوی سوم زینتی است برای تن آدمی، این تشبیه که در آیه فوق آمده اشاره به همه این نکات است. دو همسر یکدیگر را از انحرافات حفظ می‌کنند، عیوب هم را می‌پوشانند وسیله راحت و آرامش یکدیگرند و هر یک زینت دیگری محسوب می‌شود. این تعبیر نهایت ارتباط معنوی مرد و زن و نزدیکی آنها را به یکدیگر و نیز مساوات آنها را در این زمینه کاملاً روشن می‌سازد؛ زیرا همان تعبیر که درباره مردان آمده درباره زنان هم آمده است بدون هیچ تغییری. آنچه در این بخش ارائه گردید تعداد محدودی از آیات قرآن کریم و شرح و تفسیر مختصری از آن بود که با موضوع تفاوت جنسیت و مسائل مربوط به زنان و مردان انتخاب و ارائه گردید.

آیات بسیار مهم و مضامین ناب فراوانی دیگری در قرآن موجود است که به دلیل محدودیت‌ها و رعایت حجم صفحات تحقیق از ذکر آنها صرف نظر می‌نماییم.

بخش دوم دیدگاه فمینیسم

فمینیسم از ریشه لاتینی Femina به معنای زن یا جنس مؤنث، اخذ شده است. شناخت فمینیسم و آگاهی به تطورات آن، مستلزم آشنایی با دوره‌های فکری آن است که به سه موج اول، دوم و سوم مشهور می‌باشد. در همه این رویکردها، این اعتقاد مستتر است که زنان به دلیل جنسشان، اسیر بی‌عدالتی هستند. در راستای این امر آن‌ها میان sex (جنس) و gender (جنسیت) تمایز قائل شدند. اصطلاح جنس بر تفاوت‌های بیولوژیک میان زن و مرد دلالت دارد؛ در حالی که جنسیت، بر ویژگی‌های شخصی و روانی ناظر است که جامعه آن را تعیین می‌کند و با مرد یا زن بودن و به اصطلاح مردانگی و زنانگی همراه است. جنس و جنسیت پیوندی آشکار دارند؛ اما ماهیت دقیق این پیوند، بحث‌های فراوانی دارد

ممکن است بعضی انتقاد کنند که در آیات قصاص دستور داده شده که نباید مرد به خاطر قتل زن قصاص شود، مگر خون مرد از خون زن رنگین‌تر است! در پاسخ باید گفت: مفهوم آیه این نیست که مرد نباید در برابر زن قصاص شود، بلکه همانطور که در فقه اسلام مشروحاً بیان شده اولیای زن مقتول می‌توانند مرد جنایتکار را به قصاص برسانند به شرط آنکه نصف مبلغ دیه را بپردازند. به عبارت دیگر: منظور از عدم قصاص مرد در برابر قتل زن، قصاص بدون قید و شرط است؛ ولی با پرداخت نصف دیه، کشتن او جایز است. لازم به توضیح نیست که پرداخت مبلغ مزبور برای اجرای قصاص نه به خاطر این است که زن از مرتبه انسانیت دورتر است یا خون او کم‌رنگ‌تر از خون مرد است! این توهمی است کاملاً بیجا و غیر منطقی که شاید لفظ و تعبیر خونبها ریشه این توهم شده است. پرداخت نصف دیه تنها بخاطر جبران خسارتی است که از قصاص گرفتن از مرد متوجه خانواده او می‌شود. مردان غالباً در خانواده عضو مؤثر اقتصادی هستند و مخارج خانواده را متحمل می‌شوند و با فعالیتهای اقتصادی خود چرخ زندگی خانواده را به گردش در می‌آورند؛ بنابراین تفاوت میان از بین رفتن مرد و زن از نظر اقتصادی و جنبه‌های مالی بر کسی پوشیده نیست که اگر این تفاوت مراعات نشود خسارت بی‌دلیلی به بازماندگان مرد مقتول و فرزندان بی‌گناه او وارد می‌شود؛ لذا اسلام با قانون پرداخت نصف مبلغ در مورد قصاص مرد رعایت حقوق همه افراد را کرده و از این خلاء اقتصادی و ضربه نابخشودنی که به یک خانواده می‌خورد، جلوگیری نموده است. اسلام هرگز اجازه نمی‌دهد که به بهانه لفظ تساوی حقوق افراد دیگری مانند فرزندان شخصی که مورد قصاص قرار گرفته پایمال گردد. البته ممکن است زنانی برای خانواده خود، نان‌آورتر از مردان باشند؛ ولی می‌دانیم احکام و قوانین بر محور افراد دور نمی‌زند بلکه کل مردان را با کل زنان باید سنجید.

لباس

قرآن کریم با تعابیر و تماثل زیبا و عمیقی مفاهیم الهی را برای بشر عرضه می‌نماید و از آن جمله تشبیه

و به نظر می‌رسد فمینیست‌ها درباره نحوه اختلاف میان زن و مرد از حیث جنس و جنسیت اشتراک نظر ندارند. فمینیسم چیست؟

مکتب زن‌سالاری افراطی (فمینیسم) در غرب و به علل و دلایل غربی متولد شد و هنگام ظهور در اروپا و بویژه انگلستان با توجه به تاریخ و فرهنگ غربی، ظاهر موجبی داشت. حقیقت این است که غرب با زنان، مشکلی دیرینه داشته است. در یونان باستان که تمدن آن هنوز زبائزد است و مبنای تمدن کنونی مغرب زمین دانسته می‌شود، «شهروندی» و مزایای آن شامل «رعایا» و «زنان» نمی‌شد. افلاطون، فیلسوف نامدار یونان با آنکه از برابری مردان و زنان حمایت می‌کرد و ورود زنان را در موقعیت‌ها می‌پذیرفت، خداوند را سپاس گفت که مرد، آفریده شده است. همچنین در عقیده یهود، پسران در نمازهای خود چنین می‌سرودند: «خداوندا تو را شکر می‌گوییم که ما را کافر و زن نیافریدی.» ارسطو اندیشمند بزرگ و ماندگار نیز متأثر از تعصبات معمول زمان خویش، گفته بود: «زن و بنده براساس طبیعت خود، محکوم به اسارت بوده، سزاوار شرکت در کارهای عمومی نیستند». در آتن باستان، مهد دموکراسی، تنها ۶۰٪ از شهروندان، حق رأی در انتخابات حکومتی داشتند؛ زیرا زنان را شهروند نمی‌دانستند. این دیدگاه تا همین قرن اخیر هم در اروپا حضور داشت و زنان از حق رأی محروم بوده‌اند.

پیشینه جنبش «حقوق زن» در غرب

مظلومیت تاریخی زن در اروپا باعث تلاش متقابل در یکی دو سده اخیر در غرب شد. کتاب «استیناف حقوق زن» اثر «ماری رولستون کرافت» (۱۷۹۲) آغازی در تکاپوهای زنانه است که متأسفانه نتایج آن از آغاز تاکنون به بیراهه رفته است. می‌توان رگه‌هایی از تلاش در این زمینه را در سالهای پیش از تاریخ فوق نیز مشاهده کرد. از این پس افکار زن‌گرایانه، «فمینیسم» خوانده شد و معنایی سازمانی - حزبی به خود گرفت و بتدریج ابعاد آن توسعه یافته و هم اکنون هرچند در میان زنان غرب،

جاذبه‌ای ندارد برای ملل شرقی بویژه روشنفکران مترجم آن، تقلید جذابی شده متأسفانه در جهان اسلام نیز به همان صورت تقلیدی و کورکورانه در حاشیه افکار عمومی تعقیب می‌شود.

بستر و خاستگاه فمینیسم

زن در اروپا در حیطه قانونی قرار داشت که مردان را مجاز می‌کرد زن خود را بدخواه کتک بزنند و این ضرب و جرح، اقدامی روشنفکرانه در جهت حمایت از زن در قانون هم محسوب می‌شد. اروپا پس از انقلاب فرانسه نیز در بستر آزادی فردی، برای زنان جایگاهی در نظر گرفت که مردان آزادی‌خواه را مجاز می‌کرد تا با خشونت رومیان باستان با زنان رفتار کنند. ارتجاع حاصل در اندیشه نو، زنان را متوجه کرد که غوغای آزادی، حقوق بشر و برابری، تنها «مردان» را مشمول خود قرار داده است.

چنین دیدگاهی نسبت به زن، تنها به شاخه لیبرالی اومانیسم انحصار ندارد، بلکه سوسیالیسم، شاخه دیگر تفکر انسان‌مدارانه غربی نیز زنان را با دید بهتری نمی‌نگریست. تبعیض و تضییع حقوق انسانی زنان نیز به‌گونه‌ای ادامه یافت. در این نگرش هرچند، رفع تبعیض از زنان را خواستار می‌شدند و او را با مردان همتر از قلمداد می‌کردند ولی از هر تلاشی که رعایت حقوق زن را به مرد بیاموزد و در مسئولیت خانه و تربیت نسل آینده وی را یاری کند، دریغ کردند.

پیامدهای فمینیسم

ماری ولستون کرافت به عنوان اولین زن آزادیخواه برابرطلب اروپا مطرح است. افکار او در تساوی‌طلبی و بهره‌مندی از حقوق برابر با مردان وی را به زندگانی مشترک به صورت نامشروع و غیرقانونی سوق می‌دهد. با گسسته شدن رشته این زندگی، ثمره آن کودکی نامشروع بود؛ بنابراین وی تصمیم به خودکشی می‌گیرد که توسط اطرافیان نجات می‌یابد. خواست‌های سیاسی اجتماعی او نیز به سوی غریزه و تمتعات نامشروع سوق می‌یابد و از اعاده حقوق راستین و تضییع شده «زن»، منحرف شده، اصل و فرع را جابجا می‌نماید. در زندگی مجدد او مردی

یک مادر، امکان و فرصت باور نمودن استعدادها و توانایی‌های فطری و وجودی خود در سیراب نمودن نهال نیازمند به مهر، محبت و تربیت فرزندان را داشته باشد و مشغله‌های تحمیلی و اجباری زندگی مدرن، فرزندش را از آغوش پر مهر مادر محروم ننماید.

واضح است که زنان تنها دختران، همسران و مادران جامعه ما نیستند، بلکه نگاهی به زندگی خودمان و اطرافیانمان به‌خوبی گواهی می‌دهد که برخی نقش‌های دیگر مانند مادر بزرگ، خواهر، خاله و عمه و... و همچنین در سایر ارتباط غیر خویشاوندی و شهروندی چه نقش مهمی داشته، در زمینه‌های مختلف از جمله کارکردهای منحصر به فرد روحی و عاطفی عمیقاً تأثیرگذار است و قابل مقایسه با جنس مذکور نیست.

آری ایده‌آل و آرمان، درک صحیح و به رسمیت شناختن تمامی تفاوت‌های حقیقی و وجودی است که خداوند سبحان با احاطه علمی و قدرت بی‌پایان عملی خود در خلقت نوع بشر به کار گرفته و زن را زن و مرد را مرد آفریده تا انسان خردمند با کمک عقل و وحی این حدود و حقوق و حرمت‌ها را به‌خوبی بشناسد و از آن برای ساختن یک زندگی زیبا، شاد و سعادت‌مند بهره‌گیرد.

پی‌نوشتها

۱. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً. (سوره نساء آیه ۱)
۲. وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا سوره نحل آیه ۷۲
۳. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ (آیه ۹۸ سوره انعام)
۴. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ (۲۰) وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (آیه ۲۱ روم)

۵. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا (آیه ۱۸۹ سوره اعراف)

۶. فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ (سوره آل عمران آیه ۱۹۵)

۷. مَنْ عَمِلَ سِنِيَّةً فَلَا يَحْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ (سوره غافر آیه ۴۰)

۸. مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّه حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (سوره نحل آیه ۹۷)

۹. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (حجرات ۱۳)

۱۰. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرَكُمُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءِ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (حجرات آیه ۱۱)

۱۱. قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَآبَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ..... (سوره آل عمران آیه ۶۱)

۱۲. فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَى وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى (سوره آل عمران آیه ۳۶)

۱۳. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ... (احزاب ۵۹)

۱۴. قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَفْعَلُوا مِنْ أَنْبَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (۳۰) وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَنْبَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُدْنِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى خَبْرِهِنَّ وَلَا يُدْنِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ الْقَابِلِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ حَمِيمًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (سوره نور آیات ۳۰ و ۳۱)

۱۵. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرِّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُيِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ

۸. لطف آبادی، روش تحقیق کیفی (فصل نامه علمی پژوهشی ویژه نامه نوآوری در روش شناسی پژوهش).
۹. معرفت، محمد هادی، «شایستگی زنان برای قضاوت و مناصب رسمی»، حکومت اسلامی، پیشین.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر: «تفسیر نمونه»، دارالکتب الاسلامیه، چ سی و هفتم، ۱۳۸۲.
۱۱. مهریزی، مهدی: «شخصیت و حقوق زن در اسلام»، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۲.
۱۲. نعیم، عبدالله احمد: «تواندیشی دینی و حقوق بشر»، حسنعلی نوریها، انتشارات فرهنگ و اندیشه، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۱۳. ویلفورد، ریک: «فمینیسم»، بولتن مرجع فمینیسم، انتشارات بین المللی الهدی، ۱۳۷۸.
۱۴. هام، مگی: «فرهنگ نظریه های فمینیستی»، فیروزه مهاجر، نوشین احمدی خراسانی، فرخ قره داغی، نشر توسعه، ۱۳۸۲.
15. B.Bates, Communication and the Sexes, Harper and Row: New York, 1988.
16. Butler, J. p, Gender Trouble. Feminism anther Subversion of identity, Routledge: New York, 1990.
17. Kathy Davis, Monique Heijehaar and Jantine Qldersma the Gender of Power, Sage Publications: London, 1991.

فَاتِبَاعٍ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ
وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ (۱۷۸) وَلَكُمْ فِي
الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (سوره بقره، آیه
۱۷۹)

۱۶. .... هُنَّ يُبَاسُ لَكُمْ وَأَنْتُمْ يُبَاسُ لَهُنَّ... (سوره بقره، آیه ۱۸۷)

منابع:

۱. الله جلّ جلاله: «قرآن مجید»، مترجم مهدی الهی قمشه ای، ۱۳۷۹ انتشارات الهادی قم.
۲. بستان، حسین: «ابرابری و ستم جنسی»، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، چ اول، ۱۳۸۲.
۳. جگر، آلیسون: «چهار تلقی از فمینیسم»، س. امیری، بولتن مرجع فمینیسم، انتشارات بین المللی الهدی، ۱۳۷۸.
۴. جوادی آملی، عبدالله: «زن در آئینه جلال و جمال»، مرکز نشر فرهنگی رجاء، چ دوم، ۱۳۷۱.
۵. درباره تساوی حقوق زنان با مردان در اندیشه امام(ره) صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۶.
۶. فضل ا... سید محمد حسین، المراه بین واقعها و حقها فی الاجتماع السیاسی الاسلامی، بیروت، دارالتقلین، ۱۹۹۵.
۷. گرت، استفانی: «جامعه شناسی جنسیت»، کتابون بقایی، نشر دیگر، چ اول، ۱۳۸۰.